

Bogdan, Danuta

Rejestry poboru łańowego komornictw orneckiego i reszelskiego oraz deklaracja podatkowa miasta Olsztyna z 1572 roku

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 399-411

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Danuta Bogdan

REJESTRY POBORU ŁANOWEGO KOMORNICTW
ORNECKIEGO I RESZELSKIEGO
ORAZ DEKLARACJA PODATKOWA MIASTA OLSZTYNA
Z 1572 ROKU

SYSTEM PODATKOWY WARMII W XVI WIEKU

Biskupstwo warmińskie nie było związane uchwałami podatkowymi podjętymi na sejmie koronnym, a potem na sejmiku generalnym Prus Królewskich, zanim nie zostały one potwierdzone dobrowolną uchwałą stanów warmińskich¹. Silna władza biskupów warmińskich nad podległym im terytorium nadawała Warmii faktycznie — choć nieformalnie — charakter autonomicznego księstwa duchownego. Szczególną pozycję biskupów warmińskich w ramach Prus Królewskich podkreślało sprawowanie przez nich funkcji prezesów ziem pruskich, przewodniczących obradom stanów zebranych na sejmiku generalnym. Przedstawiciele Warmii nie brali udziału w obradach sejmiku generalnego, lecz byli tam reprezentowani wyłącznie poprzez osobę biskupa².

Wobec cechującej Prusy Królewskie odrębności skarbowej przejawiającej się w odrębnym podskarbiostwie pruskim, samodzielnym powoływaniu poborców, wyrażaniu zgody na podatki dopiero na sejmikach posejmowych oraz decydowaniu o ich wysokości i rodzaju, biskupstwo warmińskie jako „nie najmniejsza część prowincji pruskiej”³ nie mogło w kwestiach podatkowych odłączać się od reszty ziem pruskich pozostawiając jedynie ostateczną decyzję do formalnej akceptacji stanów. I tak jak sejmik generalny Prus Królewskich był swoistym symbolem odrębności pruskich w Koronie, tak też sejmik warmiński stanowił demonstrację szczególnej pozycji biskupstwa warmińskiego w ramach ziem pruskich.

Procedura uchwalania podatków w Prusach Królewskich i na Warmii wyglądała po 1526 r. następująco: król uniwersałem zawiadamiał biskupa warmińskiego o terminie generału pruskiego i żądał jak najszybszego uchwalenia podatku. Biskup z kolei powiadamiał o sejmiku wojewodów i miasta. Po

¹ Tak pisał w odpowiedzi na pismo Rady Pruskiej w sprawie akcyzy od piwa biskup warmiński Marcin Kromer: „Und es gleichwohl zu deme, das wir unserm Unterthanen, weder vom Lande noch von Stetten, dergleichen Burden ausserhalb einem Landtage, und an Ire und sonderlichen an unsers W. Capitels Bewilligung nicht auffdringen konnen” — Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie, Archiwum Biskupie (dalej ADWO, AB), A 4, Lidsbark 3 XI 1585, k. 386.

² Jedynie Braniewo brało udział w generale pruskim do roku 1562, gdzie wzywano je do grona miast mniejszych: B. Leśnodorski, *Dominium warmińskie (1243—1569)*, Poznań 1949, s. 75.

³ G. Lengnich, *Geschichte der Lande Preussen Königlichen-Polnisch Antheils*, Bd. 2, Danzig 1723, s. 194.

przyjęciu podatku na generale pruskim uchwałę przesyłano następnie na Warmię, gdzie na sejmiku stanów dokonywano rozdziału podatku między poszczególne grupy ludności⁴.

Tak więc stany warmińskie przyłączały się zwykle nieco później do ogólnopruskiej uchwały podatkowej i znamy tylko sporadyczne wypadki, kiedy biskup, z powodu krótkiego terminu lub panującej zarazy, z góry udzielił swego przyzwolenia na uchwały generału pruskiego⁵. Decyzje podatkowe zapadały na sejmikach jednogłośnie (einhellig), choć często z powodu nadmiernych obciążeń kierowano protestacje do króla.

Pobory z trzech województw pruskich oraz biskupstw warmińskiego i chełmińskiego przekazywane były zazwyczaj do skarbcza zarządzanego przez podskarbiego ziem pruskich (Thesaurarius Prussiae)⁶. Generalnym poborcą na Warmii był ekonom biskupi. Pozostałymi kolektorami — szczególnie starostwie komornictw biskupich i kapitulnych, w miastach zaś rady miejskie lub pisarz miejski⁷. Poborcy ci w terminie wyznaczonym recesem sejmikowym dostarczyć mieli zebrany podatek wraz z całkowitym rachunkiem do skarbcza biskupiego w Lidzbarku Warmińskim⁸. Wpłacano tam sumy nie tylko z zebranych poborów, lecz też od r. 1573⁹ podatki na wewnętrzne potrzeby prowincji, stanowiące tzw. kasę prowincjonalną. Skarbiec można było otworzyć tylko za pomocą trzech kluczy, które rozdzielano między wybranych na sejmiku przedstawicieli kapituły, szlachty¹⁰ i miast określanych mianem „Kastenherrn” lub „Provisores aerary provincialis”. Pieniądzy ze skrzyni nie wolno było jednak wyjmować bez zgody biskupa, kapituły i zgromadzonych na sejmiku stanów. W praktyce o wydaniu poboru z Warmii de-

4 Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej WAP Toruń), Kat. II, XIII 16. Uniwersał poborowy sejmiku generalnego w Grudziądzu z 12 I 1612 r.: „In Warmiensi aut Culmensi Episcopatu debet contributio supra specificata tam agraria, quam accisa pro more et consuetudine eorundem veteri colligi et ad Thesaurum Mariaeburgensi extrahi”.

5 ADWO, AB, A 2, Lidzbark 26 XI 1551 r., k. 90—91, Mandat de accisa; por. B. Leśnodorski, op. cit., s. 75.

6 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej AGAD), Akta ekonomii malborskiej, W 235—242. Rejestry skarbowe podskarbiego Jana Kostki z lat 1565—1581; ADWO, Varia 12, ss. 283—305. Pokwitowania podskarbiech ziem pruskich z odebranych akcyz.

7 ADWO, AB, A 3, Lidzbark 23 II 1572 r. Mandat wegen des Schosses, k. 4: „Dieses aber Schosses gemeynen Einnehmer verordnen wir den edlen Hans von Hatten Schaffern unserer bischofflichen Guttern. Zum Exactorn aber, oder Einnahmern unsere und des Wirdigen Capitels Amptleuten und Burgraffen, ein ieder in freien Ampt. In den Stedten aber die Burgermeister und Radt oder ire Stadt Schreyber, wie es von alters gebreuchlich oder welche der Schaffer selbst verordnen wirdt, die das gesamelte und eingenhomene Geld bemeitem Schaffer ohn Vertzug treulich zustellen und uberrechnen werden, und dieses in alles nach Inhalt des Königlichen Universals (des wir euch in Ausstzug zuschicken) verhandelt und wirklichen vollentzogen werden”. Wyjątek stanowi w tym względzie r. 1570, kiedy to na mocy uniwersału królewskiego generalnym poborcą na Warmii został ówczesny wójt biskupstwa i zarazem starosta jeziorański Krzysztof Troska: AGAD, Biblioteka Ordynacji Zamoyskich (dalej BOZ), 3001, k. 90—92.

8 ADWO, H 183, Reces sejmiku warmińskiego z 18 VII 1589 r., k. 167: Der von eines ledern gebiets Amptman soll eingefordert und dem bischofflichen Scheffer alhie, neben gnugsamer Rechenschaft (welches dan auch zu seiner Zeit also mit der Zeise geschehen soll) vollkommen eingebraucht, und zugezelet und folgendts alhie zu Heilssbergk, in bischofflichen Schatz, in einer mit dreien Schössern verschlossenen Laden, zu welcher einen Schlüssel ein W. Capitell zu Frauenburgk, den andern der edle und ehrenveste Hans von Hatten, und den dritten der ersamene Mertten Althoff, Burgermeister zur Guttstatt haben soll, verwarlich gehalten, undt ohne aller Stende vom Lande und Stedten Vorwissen und Verwilligung nicht aussgegeben werden”.

9 ADWO, H 183, Reces sejmiku warmińskiego z 1—2 X 1573 r., k. 61—63.

10 Przedstawicielem szlachty był zazwyczaj ekonom biskupi.

cydował sam biskup z kapitułą, natomiast przekazania pieniędzy do skarbcza pruskiego dokonywał zawsze ekonom biskupi.

RODZAJE PODATKÓW NA WARMII

W Prusach Królewskich, tak jak w całej Koronie, podatki uchwalano doraźnie na bezpośrednie żądanie króla. Do podstawowych podatków nadzwyczajnych uchwalanych w Prusach Królewskich i na Warmii należały: pobór łańowy (Hufenschoss, Contributiones Agrariae), akcyza (Zeise) oraz szos (Schoss)¹¹. Charakter uchwalanych podatków zależał głównie od źródła utrzymania poszczególnych stanów i warstw społecznych.

Pobór łańowy był podatkiem gruntowym płaconym na Warmii od liczby posiadanych łańów¹². Szlachta płaciła go od liczby uprawianych przez chłopów łańów, zaś sołtysi, wolni i chłopci od własnych pól uprawnych. Szlachta nie posiadająca chłopów była niżej opodatkowana. Do poboru łańowego przyłączyła się zwykle pozostała ludność żyjąca poza obrębem miast, ale nie utrzymująca się z ziemi. Byli to między innymi: karczmarze, młynarze wiejscy, zagrodnicy, czeladź najemna, rybałci, bartnicy, pasterze, kotlarze, smolarze, węglarze, parobcy, rzemieślnicy, ludzie luźni, szkoci. Stawka podatkowa poboru w związku z postępującą inflacją, jak też zwiększaniem obciążeń, ulegała stałemu wzrostowi. I tak na początku XVI w. wynosiła ona 5 groszy z łańu, zaś pod koniec tego stulecia jej wielkość podstawowa ustaliła się na 1 złoty polski (30 groszy) z łańu. Od początku XVII w. uchwalano łańowe już w formie zwielokrotnionej.

Akcyza była podatkiem pośrednim obciążającym sprzedane towary, na Warmii głównie piwo. Obciążała głównie mieszczan, w mniejszym zaś stopniu ludność wiejską. Uchwalano ją na okres jednego, dwóch, a nawet trzech lat. Stawka podatkowa akcyzy na Warmii ustaliła się na dwa szelągi od każdej wykorzystanej ćwierci słoðu, chociaż już w II połowie XVI w. pobierano ją w wielkości podwojonej, zaś od w. XVII zwielokrotniano nawet do kilkunastu razy. Często zamiast akcyzy ściągano z miast szos obliczany od wartości posiadanego majątku. Na Warmii w drugiej połowie XVII w. od 100 złotych polskich wartości majątku płacono 10 groszy.

WARMIŃSKIE ŹRÓDŁA SKARBOWE

Warmińskie księgi poborowe z XVI i pierwszej połowy XVII w. nie zachowały się. Niektóre szczegółowe dane dotyczące wysokości zebranych podatków przedstawił w swym artykule z r. 1854 archiwariusz braniewski Jacob Aloys Lilienthal, który musiał korzystać z wcześniejszych dokumentów¹³.

¹¹ Wśród innych podatków występujących raczej sporadycznie na Warmii wymienić można: czopowe, podymne, hibernę oraz od 1662 r. pogłównę.

¹² Był to odpowiednik miejskiego podatku majątkowego zwanego szosem. Jako podatek gruntowy obejmował grunty świeckich (w tym też miejskie) i duchownych. W pozostałej części Prus Królewskich zamiast podatku gruntowego występował podatek od czynszów, obciążający ludność wiejską w wysokości dziesiątej części od czynszów: J. Deresiewicz, *Z przeszłości Prus Królewskich. Skarbowość Prus Królewskich od r. 1466—1569*, Poznań 1947, ss. 115—117.

¹³ J. A. Lilienthal, *Contributionen des Bisthums Ermland an Polen bis zum J. 1772*, Neue Preussische Provinzial-Blätter, 1854, Bd. 6, H. 1, śs. 337—364, 417—431.

Dlatego też publikowanie tych nielicznie zachowanych źródeł skarbowych wydaje się jak najbardziej celowe¹⁴. Na ich podstawie możemy dokonać różnorodnych ustaleń takich, jak: szacunkowe obliczenia liczby mieszkańców w obrębie miast, charakterystyka zawodowa ludności miejskiej i żyjącej poza miastami, przedstawienie hierarchii społecznej ludności Warmii oraz pozycji społecznej poszczególnych grup ludności. Dalsze systematyczne publikowanie rozproszonych źródeł skarbowych pozwoli też na uchwycenie społeczno-gospodarczych trendów rozwojowych biskupstwa.

Publikowane poniżej źródła skarbowe (rejestr szosu łanowego komornictwa orneckiego z 16 marca 1572 r., rejestr szosu łanowego komornictwa reszelskiego z 20 marca 1572 r. oraz deklaracja podatkowa miasta Olsztyna z 24 marca 1572 r.) znajdują się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w zespole Archiwum Skarbu Koronnego—Dział I,52. Dotyczą one podatku uchwalonego na sejmie lubelskim 11 sierpnia 1569 r., ponowionej uchwałą sejmu warszawskiego z 10 lipca 1570 r.¹⁵ Realizacja uniwersału poborowego z 1569 r. przebiegała na Warmii szczególnie opornie wobec niechęci stanów do stworzenia sytuacji precedensowej w zakresie stałego uchwalania i przekazywania podatków na rzecz króla. Dlatego też, gdy na terenie trzech województw pruskich dokonano poboru podatków już w latach 1570—1571¹⁶, to na Warmii przeciągnięto się to aż do 1572 r.

22 marca 1570 r. administrator biskupstwa Marcin Kromer skierował pismo do starostów i miast warmińskich, zwołujące sejmik stanów do Lidzbarka, gdyż — jak pisał — podatek uchwalony w Lublinie nie tylko w tym biskupstwie, lecz także w pozostałej części Prus Królewskich, nie jest wyznaczowo przyjęty¹⁷. Z sejmiku warmińskiego obradującego w dniach 19—20 kwietnia 1570 r. wystosowano odpowiedź na dwa uniwersały królewskie ponagające uchwalenie podatku¹⁸. Stwierdzano w niej, iż stany biskupstwa nie

14 Do chwili obecnej opublikowane zostały następujące warmińskie źródła skarbowe: M. Biskup, *Deklaracje podatkowe miast warmińskich z roku 1572*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej KMW), 1962, nr 3, ss. 616—620 (Dobre Miasto, Lidzbark Warmiński, Stare Miasto Braniewo — oryginał AGAD; ASK, Dz. I, 52, k. 704, k. 718—718v., k. 738—738v.); R. Marchwiński, *Deklaracje podatkowe Nowego Miasta Braniewa i Reszla z 1572 roku*, KMW, 1971, nr 4, ss. 467—475 (oryginał AGAD, ASK, Rachunki Królewskie 379, k. 183—185; Rachunki Królewskie 346, k. 7—7v.); tenże, *Wykaz szosu miasta Reszla z 1579 roku*, KMW, 1972, nr 4, ss. 589—592 (oryginał ADWO, AB, D 39, k. 41); tenże, *Ludność Lidzbarka Warmińskiego w świetle wykazu szosu z 1581 roku*, KMW, 1973, nr 1—2, ss. 59—71 (oryginał ADWO, AB, D 75, k. 40—45); tenże, *Rozliczenie ekonomo Neumana z łanowego i akcyzy Warmii biskupiej (1581—1587)*, Rocznik Olsztyński, 1968, t. 8, ss. 187—198 (oryginał WAP Toruń, XIII, 8, k. 225—228); H. Schmauch, *Ermländische Steuerregister des Jahres 1589*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands (dalej ZGAE), Bd. 24, 1932, H. 1, ss. 211—227 (oryginał Biblioteka Czartoryskich; 1619, ss. 69—80; 1598, ss. 617—632; 1624, ss. 431—442; 1619, ss. 109—120); tenże, *Ein Steuerregister der Altstadt Braunsberg vom Jahre 1579*, ZGAE, Bd. 25, 1935, H. 2, ss. 464—473 (oryginał Biblioteka Czartoryskich, 1619, ss. 123—154); H. Bonk, *Schoss Register des Allensteinischen Gebittes (1578)*, w: tegoż, *Geschichte der Stadt Allenstein, Urkundenbuch*, Bd. 3, T. 1, *Allenstein 1912*, Nr 157 (oryginał obecnie w Geheimes Staatsarchiv Berlin-Dahlem, Etats-Ministerium, Ermland 31 a, 2: Stadt, Gebiet und Domvogtei Allenstein, fol. 166—175); tenże, *Accise tm Domstaat in Ermland vom 14 April 1577 bis 1578 für den Polenkönig*, Ibidem, ss. 286—288 (oryginał obecnie w GSA B-D, Et.-Min., Ermland 31 a, 2, fol. 164).

15 *Volumina Legum*, t. 2, Petersburg 1859, ss. 102—106 i 107—108.

16 Wyjątek stanowiły trzy wielkie miasta: Gdańsk, Elbląg i Toruń, które najdłużej zwlekały z wyrażeniem zgody na podatek. Dopiero na sejmie warszawskim zakończonym 28 V 1572 r. zobowiązano je do złożenia kontrybucji w ciągu ośmiu tygodni: G. Lengnich, op. cit., Bd. 2, Danzig 1723, ss. 402—403, 418—419.

17 ADWO, AB, A 2, Lidzbark 22 III 1570 r., k. 227.

18 ADWO, AB, A 2, Lidzbark 19—20 IV 1570 r., k. 230—233.

czują się związane uchwałą podatkową sejmu lubelskiego, która podjęta została przez Radę Królewską pod nieobecność biskupa warmińskiego. Argumentowano, że biskupstwo to jest lennikiem papieża i nie podlega Koronie, jak inne lenna. Posiada ponadto swoje wolności i prawa, większe niż Prusy Książęce. Stąd twierdzono, iż uchwała sejmu lubelskiego pozostaje w sprzeczności z tymi przywilejami. Podobne pismo w tej sprawie skierował do króla administrator biskupstwa Marcin Kromer, który wraz z kapitułą prosił o cierpliwość w oczekiwaniu na podatek do czasu, aż zostanie on uchwalony na zjeździe wszystkich stanów pruskich¹⁹.

Zaległy podatek z sejmu lubelskiego stał się też przedmiotem obrad dwóch kolejnych sejmików warmińskich w dniach 7 lutego oraz 23 lutego 1572 r.²⁰ Na tym ostatnim stany zgodziły się wreszcie na pobór łąnowy w wysokości 10 groszy z łąnu oraz uchwały podatek od piwa i innych napojów według uniwersału sejmu warszawskiego w wysokości 2 groszy od każdej sprzedanej beczki piwa lub dwóch szelągów od każdego wykorzystanego korca siodu. Zaległy pobór miał być złożony ekonomowi biskupiemu do 20 marca 1572 r. Podatki zostały zebrane w terminie i przekazane ówczesnemu ekonomowi biskupiemu — Janowi von Hattenowi — do Lidzbarka przez nieznanego z nazwiska przedstawiciela rady miasta Olsztyna,²¹ zaś z interesujących nas komornictw przez Jerzego von Schedlina — starostę orneckiego oraz Fryderyka von Melitza — starostę reszelskiego.

Wobec jednolitego terminu przekazywania podatków z komornictw i miast znalezione źródła warmińskie opublikowane zostały łącznie. Zastosowano wiernie ich pisownię XVI-wieczną modernizując wielkie litery, stosując łączną pisownię wyrazów złożonych z dwóch członów rzeczownikowych, usuwając kropki nad „y” oraz podwołone „t” i „n” na końcu i w środku wyrazu (poza nazwami miejscowości i imionami własnymi). Ujednolicono też interpunkcję oraz zestawienia cyfrowe przez wprowadzenie układu kolumnowego. Zastosowano również następujące skróty: Mk.=Marke (grzywna pruska licząca 20 Gr.), Gr.=Groschen (grosz liczący 3 szelągi a 18 fenigów), Pf.=Pfennig (fenig)*.

REJESTR POBORU ŁANOWEGO KOMORNICTWA ORNECKIEGO —
16 MARCA 1572 R.

Or.: Arch. Główne Akt Dawnych w Warszawie, Arch. Skarbu Koronnego, Dz. I, 52, k. 406—408. Składka papierowa, 6-stronicowa zapisana na 5 stronach, formatu dudki o wymiarach 10,7×34,5 cm z filigranem papierni gdańskiej wyobrażającym dwa równoramienne krzyże w układzie pionowym w kartuszu pod koroną. Pismo neogotyckie, czytelne, atrament koloru czarnego. U dotu piątej strony ślad okrągłej, odciśniętej w zielonym wosku pieczęci o średnicy 18 mm. Na odwrocie szóstej strony u dotu inna ręką XVI w. „Wormdit terrestris”.
[k. 406]

Anno 1572 den 16 Marty, hab ich George von Schedlin¹, Burgraff auff Worme-

19 ADWO, AB, A 2, Lidzbark 21 IV 1570 r., k. 229—230.

20 ADWO, AB, H 183, Lidzbark 7 II 1572 r., k. 45—47; tamże, A 3, Lidzbark 23 II 1572 r., k. 3.

21 Przy deklaracji podatkowej Rady Miejskiej Olsztyna zastanawiająca jest błędność przeprowadzonych obliczeń. Wynikać ona mogła z braku umiejętności rachunkowych, bądź celowego zaniżenia danych. Ostateczne wyjaśnienie tej kwestii nastąpić może po odnalezieniu pozostałych deklaracji podatkowych miast warmińskich.

* Autorka dziękuje Panu Profesorowi Marianowi Biskupowi za cenne uwagi recenzyjne, które przyczyniły się do ostatecznego kształtu niniejszej publikacji.

1 Jerzy von Schedlin-Czarliński, starosta ornecki w l. 1570—1584: P. Anhuth, *Das Verzeichnis der Burgrafen von Wormdit von 1570—1772*, ZGAE, Bd. 21, H. 2, 1920—1923, s. 249.

dith, die nachfolgende Contribution, nach dem Warschauischen Universal, von der geistlichen Unterthanen aus meinem bevolenen Camerampt Wormedith eingenommen, wy folget:

	Mk.	Gr.	Pf.
Wayten ²			
Von 5 freien Schultzenhuben	2	10	
Von 46 zinsbaren Pauerhuben	23		
	Summa	25	10
Kirchhausen ³			
Von 3,5 frien [s.] Schultzenhuben	1	15	
Von 31,5 Zinsshuben	15	15	
	Summa	17	10
Arentsdorff ⁴			
Von 7,5 freien Schultzenhuben	3	15	
Von 105,5 Zinsshuben	52	15	
Von 6 Gertnern von iderem Garten 6 Gr.	1	16	
Von einem Schneider	0	2	
	Summa	58	8
[k. 406 v.]			
Menigenen ⁵			
Von 6 freien Schultzenhuben	3		
Von 10 Huben und einem Dinst zinssfrey	5		
Von 50 zinsbaren Huben	25		
Von 2 Erbgertner	0	12	
	Summa	33	12
Sommerfelt ⁶			
Von 4 freien Schultzenhuben	2		
Von 51 Zinsshuben	25	10	
Von 4 Erbgertner per 6 Gr.	1	4	
Von eim Schneider	0	2	
Von eim Grobschmide	0	2	
	Summa	28	18
Albrechtsdorff ⁷			
Von 7,75 Schultzenhuben	3	17	9
Von 27,25 zinsbaren Huben	13	12	9
	Summa	17	10
Vogtsdorff ⁸			
Von 4 freien Schultzenhuben	2		
Von 36 zinsbaren Huben	18		
	Summa	20	
[k. 407]			
Petersdorff ⁹			
Von 4 freien Schultzenhuben	2		
Von 34 zinsbaren Huben	17		
	Summa	19	
2 Drwęczno, woj. elbląskie			
3 Krzykaty, woj. elbląskie			
4 Lubomino, woj. olsztyńskie			
5 Mingajny, woj. elbląskie			
6 Zagony, woj. olsztyńskie			
7 Według S. Rosponda, Słownik nazw geograficznych Polski zachodniej i północnej,			
t. 1—2, Wrocław—Warszawa 1951, cz. 2, s. 421, Wojciechowo. Brak w spisie miejscowości PRL.			
8 Wójtowo, woj. olsztyńskie			
9 Piotrowo, woj. elbląskie			

	Mk.	Gr.	Pf.
Wolffsdorff ¹⁰			
Von 8 freien Schultzenhuben	4		
Von 61 zinssbaren Huben	30	10	
Von einem Erbgarten	0	6	
Von einem Schneider	0	2	
Summa	34	18	
Kaschaunen ¹¹			
Von 4 freien Schultzenhuben	2		
Von 31 Zinsshuben	15	10	
Summa	17	10	
Frey margk ¹²			
Von 6 freien Schulzenhuben	3		
Von 53 Zinsshuben	26	10	
Von 2 besetzten Pfarhershoben	1		
Summa	30	10	
Beneren ¹³			
Von 6 freien Schultzenhuben	3		
Von 50 Zinsshuben	25		
Von 5 Erbgertnern per 6 Gr.	1	10	
Vom Schmide	0	2	
Summa	29	12	
Open ¹⁴			
Von 7 freien Schultzenhuben	3	10	
Von 64 Zinsshuben	32		
Von vier bosetzten [s.] Pfarhernhuben	2		
Summa	37	10	
Kalkstein ¹⁵			
Von 31 Zinsshuben des Herrn Bischoffs	15	10	
Restant 5 abgebrante Huben episcopalis			
Von Erbgertnern	1	4	
Summa	16	14	
Carben ¹⁶			
Von 40 Zinsshuben	20		
Summa	20		
Kleinfelt ¹⁷			
Von 15 Zinsshuben Capituli Warmiensis	7	10	
Summa	7	10	
Hogenfelde ¹⁸			
Von 2 Zinsshuben Capituli Warmiensis	1		
Von einer Huben des Hospitals Sancti Spiritus in Wormedith ¹⁹	0	10	

¹⁰ Wilczkowo, woj. olsztyńskie

¹¹ Kaszuny, woj. olsztyńskie

¹² Wolnica, woj. olsztyńskie

¹³ Bieniewo, woj. olsztyńskie

¹⁴ Opin, woj. elbląskie

¹⁵ Wapnik, woj. olsztyńskie

¹⁶ Karbowo, woj. olsztyńskie

¹⁷ Klony, woj. olsztyńskie

¹⁸ Wysokie, woj. elbląskie

¹⁹ Orneta, woj. elbląskie

	Mk.	Gr.	Pf.
Restant 3 Huben desselben Hosspitals so abgebrant v.			
Summa	1	10	
Möller in Wormedith von 5 Reden per 12 Gr.	3		
Von einer Schneidemöhlen	0	6	
Von einer Lohemuhlen	0	12	
Von einer Walckmöhlen	0	12	
Summa	4	10	

Summa Summarum Mk. 420 und 12 Gr. Welche Summa ich dem edlen und erent-
vesten Herrn Hansen von Hatten²⁰ Schefferrn auff Heilsbergk uberantwort, und zu
mherem Glauben meyn angeborrn Perir angedrucket, und eygener Handt unther-
schrieben.

II

REJESTR POBORU ŁANOWEGO KOMORNICHTWA RESZELSKIEGO —
20 MARCA 1572 R.

Or.: Arch. Główne Akt Dawnych w Warszawie, Arch. Skarbu Koronnego, Dz. I, 52, k. 409—412. Składka papierowa 8-stronicowa zapisana na wszystkich stronach, formatu dudki o wymiarach 11,2×34,5 cm. Pismo neogotyckie, czytelne, atrament koloru ciemnobrązowego. Na odwrócenie ostatniej strony odcisnięta przez papier w zielonym wosku pieczęć o średnicy 18 mm.

Anno 1572 den 20 Marty, hab ich Friederich von Mielez¹, Burgraff auff Ressel, die Königliche Exaction eingenhomen wie folget:

[k. 409]	Mk.	Gr.
Plausen ²		
Item von 8 Schulzenhuben	4	
Item von 8 Waldhuben	4	
Item von 58 Zinshuben	29	
Item von 2 Pfarreshuben, darauf ein Pauer sizt	1	
Item von 4 Gertner zu 6 Gr.	1	4
Item von 2 Handwerckern		4
Item von 2 Groppen, zu brennen und schencken	1	
[Summa]	40	8
Stormhubell ³		
Item von 6 Schulzenhuben	3	
Item von 54 Zinshuben	27	

²⁰ Jan von Hatten (Starszy), ekonom biskupi od 1567 r.

¹ W literaturze nie znajdujemy szerszych informacji dotyczących Fryderyka von Melitz. Wzmiankuje o nim pod rokiem 1589 P. Anhut *Die Genealogie der ermländischen Familie von Melitz*, ZGAE, Bd. 16, H. 2, 1910, s. 329. Dokładniejsze dane zawierają znajdujące się w Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie Akta Kurii Biskupiej. Wynika z nich, że na początku roku 1572 zmarł starosta reszelski Baltazar Lodwich (ADWO, AB, A 3, Lidzbarsk 10 III 1572 r., k. 7). Dlatego Fryderyk Melitz musiał objąć ten urząd właśnie w tym czasie. Nie wiemy dokładnie, jak długo pełnił tę funkcję. Z dokumentów dowiadujemy się jednak, że już w 1578 r. urząd starosty reszelskiego sprawował Marcin Nisemeuschel (ADWO, AB, A 3, Lidzbarsk 17 IV 1578, k. 347—348).

² Paluzy, woj. olsztyńskie (podobnie jak wszystkie miejscowości niżej)

³ Grzędą

	Mk.	Gr.
Item von 5 Gertnern zu 6 Gr.	1	10
Item von 1 Handwercker		2
Item ein Erbmüller von 1 Rade	1	4
Item 1 Groppen zue bernern und schencken		10
[Summa] ^a	33	6
<i>[k. 409 v.]</i>		
Plesen ⁴		
Item von 5 Schulzenhuben	2	10
Item von 45 Zinshuben	22	10
Item von 1 Handwercker		2
[Summa]	25	2
Bischdorff ⁵		
Item von 5 Schulzenhuben	2	10
Item von 45 Zinshuben	22	10
Item von 2 Gertnern zue 6 Gr.		12
Item ein Erbmüller von 1 Rade	1	4
[Summa]	26	
Glockstein ⁶		
Item von 6 Schulzenhuben	3	16
Item von 50 Zinshuben	25	
Item von 3 Gertnern zue 6 Gr.		18
Item von 1 Branteweingroppen zue bernern und schencken		10
[Summa]	29	8
Schönebergk ⁷		
Item von 8 Schulzenhuben	4	
Item von 52 Zinshuben	26	
[Summa] ^b	30	
<i>[k. 410]</i>		
Dameraw ⁸		
Item von 3 Schulzenhuben	1	10
Item von 2 Behnerhuben	1	
Item von 25 Zinshuben	12	10
Item von 3 Gertnern zu 4 Gr.		12
[Summa]	15	12
Schellen ⁹		
Item von 6 Schulzenhuben	3	
Item von 50 Zinshuben	25	
Item von 4 Pfarreshuben, darauff ein Paar sizzt	2	
Item von 3 Gertnern zue 6 Gr.		18
Item von 2 Handwerckern		4
[Summa]	31	2

^a Summa lateris Mk. 73 Gr. 14^b Summa lateris ist Mk. 111 Gr. 6⁴ Pleśno⁵ Sątopy-Samulewo⁶ Unikowo⁷ Dąbrowa Wysoka⁸ Dąbrowa⁹ Ryn Reszelski

	Mk.	Gr.
Camienen ¹⁰		
Item von 5 Schulzenhuben	2	10
Item von 3 Freienhuben	1	10
Item von 39 Zinshuben	19	10
Von 3 Huben ist ein Pauer abgebrand, welcher nicht gibt		
Item von 2 Gertnern, zue 6 Gr.		12
	[Summa]	24
		2
Ternienen ¹¹		
Item von 4 Schulzenhuben	2	
Item von 27 Zinshuben	13	10
Item von 1 Gertner		6
	[Summa] ^c	15
		16
[k. 410 v.]		
Soweyden ¹²		
Item von 5 Schulzenhuben	2	10
Item von 3 Freienhuben	1	10
Item von 44 Zinshuben	22	
Item von 2 Gertnern zue 4 Gr.		8
	[Summa]	26
		8
Munchsdorff ¹³		
Item von 6 Schulzenhuben	3	
Item von 47 Zinshuben	23	10
Item von 1 Gertner		4
	[Summa]	26
		14
Rababen ¹⁴		
Item von 6 Schulzenhuben	3	
Item von 23 Zinshuben	11	10
Item von 5 Gertnern zue 6 Gr.	1	10
	[Summa]	16
Klausdorff ¹⁵		
Item von 6 Schulzenhuben	3	
Item von 54 Zinshuben	27	
Item von 6 Gertnern zue 6 Gr.	1	16
	[Summa]	31
		16
Tollnick ¹⁶		
Item von 4 Schulzenhuben	2	
Item von 3 Freienhuben	1	10
Item von 33 Zinshuben	16	10
	[Summa] ^d	20
[k. 411]		

^c Summa lateris ist Mk. 86 Gr. 12

^d Summa lateris ist Mk. 120 Gr. 18

10 Kominki

11 Tarniny

12 Zawidy

13 Mnichowo

14 Robawy

15 Kiewno

16 Tolniki Mate

	Mk.	Gr.
Samlack ¹⁷		
Item von 24 Zinshuben	12	
Item von 3 Gertnern zue 4 Gr.		12
	[Summa]	12
Cabienen ¹⁸		
Item von 6 Schulzenhuben	1	10
Item von 2 Behnerhuben		10
Item von 63 Zinshuben	15	15
Item von 6 Huben, sein 3 Pauer abgebrandt		
Item von 3 Gertnern zue 4 Gr.		12
Item von 1 Handwercker		2
Item von 1 Weingroppen zue bernen und schencken		10
Item 1 Erbmuller von zween Raden	2	8
	[Summa]	21
Köllen ¹⁹		
Item von 6 Schulzenhuben	1	10
Item von 60 Zinshuben	15	
Item von 8 Gertnern zue 3 Gr.	1	4
Item ein Erbmuller von einen Rade	1	4
	[Summa] e	18
[k., 411 v.]		
Freye Dörffer und Huben		
Kleinkoellen ²⁰		
Item von 35 Huben	17	10
Item von 2 Gertnern zue 4 Gr.		8
Item ein Erbmuller von eine Rade	1	4
	[Summa]	19
Strygen ²¹		
Item von 12 Freiehuben	6	
Newlusionen ²²		
Item von 4,5 Freiehuben	2	5
Ploenhoff ²³		
Item von 5 Freiehuben	2	10
Schweidoppen ²⁴		
Item von 3 Freiehuben	1	10
Lemkenhoff ²⁵		
Item von 5,5 Freiehuben	2	15
Von meinem gnedigen Herrn Mezmuellern		
Item aus der Schulzenmuhl von 2 Raden	1	4

e Summa lateris ist Mk. 52 Gr. 17

17 Samławki

18 Kabiny

19 Kolno

20 Kolenko

21 Stryjewo

22 Lęzany

23 Plenowo

24 Świdówka

25 Prawdopodobnie Rosenort-Koprzywnik: H. Schmauch, *Ermüldnische Steuerregister...* ZGAE, Bd. 24, H. 1, 1932, s. 221; tenze, *Wiederbesiedlung des Ermlandes im 16. Jahrhundert*, *ibidem*, Bd. 23, H. 3, 1929, s. 639.

	Mk.	Gr.
Item aus der Borckmuhl von 2 Raden	1	4
Item aus der Reinsundhl von 2 Raden	1	4
	[Summa] †	3 12
[k. 412]		
Des Warmiensis Capittels Dörffer:		
Zantoppen ²⁶		
Item von 6 Schulzenhuben	3	
Item von 50 Zinshuben	25	
Item von 8 Gertnern zue 6 Gr.	2	8
Item von 5 Handwerckern		10
Item von 1 Weingroppen zue bernen und schencken		10
Item von 1 Losgenger, so nicht mehr gehabt		6
	[Summa]	31 14
Hinrichsdorff ²⁷		
Item von 4 Schulzenhuben	2	
Item von 6 Freihuben	3	
Item von 32,5 Zinshuben	16	5
Item von 1 Handwercker		2
	[Summa] ‡	21 7

[k. 412 v.]

Summa in alles aus dem Reslischen Cammerampt ist Mk. 536 Gr. 2. Welche obgemelte Summa ich dem edlen und ehrendvehsten Hern Johanni von Hatten ²⁸, Scheffern auff Heilspergk und dieses Bischoffthumbs Ermeland verordneten Exactoren uberantwortet. Zu mehrer Sicherheit hab ich mein eigen Pitschit hieuneten auffgedruckt und mit eigener Hand unterschrieben. Actum Heilsperg Anno ut supra [1572] den 28 Martii.

Friederich von Melitz

III

DEKLARACJA PODATKOWA RADY MIEJSKIEJ OLSZTYNA — 24 MARCA 1572 R.

Or.: Arch. Główne Akt Dawnych w Warszawie, Arch. Skarbu Koronnego, Dz. I, 52, k. 413—414. Słodka papierowa, 4-stronicowa z filigranem papierni gdańskiej wyobrażającym dwa równoramienne krzyże w układzie pionowym w kartuszu pod koroną, formatu dudki o wymiarach 10,7×34,5 cm, zapisana tylko na trzech stronach. Pismo neogotyckie, czytelne, atrament koloru czarnego. Na k. 413 u dołu fragment wyciśniętej przez papier w czerwonym wosku pieczęci o średnicy 30 mm. Na odwrocie czwartej strony u dołu inną ręką XVI w. „Allenstein civitas“.

[k. 413]

Register Koeniglichs Schosses der Stadt Allenstein ¹ 1572

	Mk.	Gr.
Von Heusern am Ringe, derselben seindth 31, von ideren 8 Gr.	12	24 ^a

[†] Summa lateris ist Mk. 37 Gr. 14

[‡] Summa lateris ist Mk. 53 Gr. 1

²⁶ Słoty

²⁷ Wojkowo

²⁸ Jan von Hatten (Starszy), ekonom biskupi od 1567 r.

^a Powinno być 12 Mk. 8 Gr.

¹ Miasto Olsztyn

	Mk.	Gr.
Von Heusern in Gassen, derselben seindth 138, von ideren 4 Gr. facit	27	36 ^b
Von Buden in der Stat undth Vorstadth, derselben szeindth 115, von iderer 1 Gr. facit	5	45 ^c
Von Zinsz undt Scholczen(huben) in der Stadt, derselben seindth 64, von iderer 10 Gr. facit	32	
Von Mitmorgen, derselben seindth 313,5 von iderem 1 Gr. facit	5	12,5 ^d
Summa	82	57,5 ^e
[k. 413 v.]		
Von Branteweingropen, derselben seindth 19, von idern 24 Gr. die andern Brantenweinbornen seint Peste gestorben facit	22	36 ^f
Von Branteweinschengkern, derselben seindt 6, von ideren 6 Gr.		24 ^g
Von Handtwerckern, derselben seindth 121, von ideren 4 Gr. die andern seindt Peste verstoben facit	24	12 ^h
Von Handtwercksgesellen, derselben seindt zu iczieger, hat 33, von ideren 1 Gr. facit		16,5 ⁱ
die andern seint Peste gestorben, ie vil och entloffen (oder) propter Pesten gewichen		
Von Instleuten, derselben seint 16, von ideren 7 Gr. facit	5	36 ^j
die andern seint verstorben, etliche och propter Pestem weggezogen		
Summa	54	25,5 ^k
[k. 414]		
Von Losgengern derselben seindt gar weynig uff dismal, dan sie Peste gestorben, etliche och propter Pestem gewiehen. Ist dennoch von denselben weynigen gefallen	2	57
Von etlichen aber hot man nichts konnen nehmen, dan sie bey der Seten nichts haben		
— Von Methe is gefallen Mk. 1 —		
Summa	3	57

Summa Summarum alles Schosses ausser Stadt Allensteinner Mk. 140 gr. 19^l.

Wyr Burgermeyster undth Radtmanne der Stadth Allenstein bekenne hiemit von allermenniglich, das wir dem achtbarn, edlen undt ehrenthesten Herrn Johansen von Hatten², Scheffer auff Heilsspergk, Koniglichs Schosses uberanthworth haben 141 Mk. 19 Gr^m. Das zu warer Urkundth mith unsseren kleineren Stadt-Gerreth hiran gedruckt besyegelth. Gescheen auffem Schlos Heilsspergk am 24 Martii des 1572 Jars.

^b Powinno być 27 Mk. 12 Gr.

^c Powinno być 5 Mk. 15 Gr.

^d Powinno być 15 Mk. 13,5 Gr.

^e Powinno być 93 Mk. 8,5 Gr.

^f Powinno być 22 Mk. 16 Gr.

^g Powinno być 36 Gr. czyli 1 Mk. 16 Gr.

^h Powinno być 24 Mk. 4 Gr.

ⁱ Powinno być 33 Gr. czyli 1 Mk. 13 Gr.

^j Powinno być 5 Mk. 12 Gr.

^k Powinno być 56 Mk. 1 Gr.

^l Powinno być 156 Mk. 6,5 Gr.

^m Powinno być 156 Mk. 6,5 Gr.

² Jan von Hatten (Starszy), ekonom biskupi od 1567 r.